

Norges Indskrifter med de ældre Runer.

Udgivne for

Det Norske Historiske Kildeskriftfond

ved

Sophus Bugge.

Indledning:

Runeskriftens Oprindelse og ældste Historie.

2det Hefte.

Christiania.

A. W. Brøgers Bogtrykkeri.

1913.

∩ ^u efter Wimmer i „Runeskriftens Oprindelse“. 7) Af latinsk Y efter Wimmer i „Runenschrift“.

B. **Etelhem-Indskriften**

Gotlands ældste Sprogmindesmærke.

En Spænde fra Etelhem (udtalt Aitelaim) paa Gotland har Indskriften:

ᚺ<ᚺᚱᚱᚱᚱᚱᚱ

Om der efter andet ᚱ endnu følger ᚱ eller ikke, skal i det følgende omtales. Væsentlig i Overensstemmelse med Haigh har jeg i Tidskr. f. Philol. VII, 246 f. læst denne Indskrift: *mkmlawrta* og forstaaet den som *mik* (eller *mek*) *Mārila worta* „mig Marila gjorde“. Derimod har Noreen (hos Brate i Bezzenbergers Beitr. XI, 20, Arkiv VI, 383 f., Altisl. u. anorw. gramm. ², anhang 10) og Kock (Undersökningar i svensk språkhistoria S. 108—111) læst Indskriften som *ekerlawrta*, hvilket de oversatte „Jeg Erla gjorde“. Denne Noreens og Kocks Tolkning, som Brate har anbefalet, er i flere Henseender tiltalende, men jeg maa dog efter

fornyet Overveielse holde fast ved min tidligere Tolkning og skal her udvikle mine Grunde, der hovedsagelig er palæographiske. 1) I den længere Rækkes Runeskrift har $\mathfrak{M}$ overalt ellers, hvor Tegnet forekommer, Betydningen *m*. Vi er da efter mit Skjøn nødte til ogsaa her at antage denne Betydning af Tegnet, hvis dette ikke viser sig afgjort utilstedeligt. Denne Grund synes mig saa meget mere bindende, som Etelhem-Indskriften ellers ikke i Runernes Former viser Afvigelser fra andre i Norden fundne Indskrifter. Desuden maa det fremhæves, at den nævnte Form for *m* forekommer baade i Norden og udenfor Norden; baade i nordiske Indskrifter, som maa være ældre end Etelhem-Indskriften, og i Indskrifter, som maa være yngre end denne. 2) Vistnok har *e* i nogle forholdsvis sene Indskrifter en Form, som deri afviger fra den sædvanlige, at den ene af de to Tværstreger er forlænget ligetil Runens anden Stav, saaledes som ved $\mathfrak{M}$ paa By-Stenen; men *e* har ingensteds den Form, som Noreen og Kock paa Etelhem-Spænden antage. 3) Fremdeles bemærker jeg, at N.s og K.s Læsning af Runen paa Etelhem-Spænden som *e* neppe kan være rigtig, fordi denne Læsning næsten med Nødvendighed fører til den Forudsætning, at *e* og *m* i Runeristerens Skrift har havt samme Form, hvilket ikke tør antages.

Kock (S. 110 f.) har sely fremdraget denne Indvending, som han søger at imødegaa. Han bemærker først, at *m* paa den afsidesliggende $\emptyset$ kan have havt en afvigende Form. Muligheden heraf kan indrømmes; men Usandsynligheden bliver staaende, saalænge ingen afvigende Form af *m* nogensteds er paavist. Thi at *m* i Indskrifter med den kortere Rækkes Skrift (dog ikke i flere af de ældste) kun har én Stav, kan her ikke komme i Betragtning.

Men — fortsætter Kock — man behøver ikke at antage, at *m* i Runeristerens Skrift har havt en afvigende Form, thi det er ingenlunde noget uhørt, at samme Rune, endog i samme Indskrift, har to forskellige Lydværdier. Saaledes kan $\mathfrak{A}$ i den kortere Rækkes Skrift paa samme Sten betegne baade *e* og *r*. Paa lignende Maade kan, mener Kock, $\mathfrak{M}$ paa Gotland samtidig have været brugt som Tegn for *e* og for *m*. Men den anførte Analogi er efter mit Skjøn ikke fyldestgjørende. $\mathfrak{A}$ er med Betydningen *e* og med Betydningen *r* en og samme Rune, kun paa ét Sted forekommende i Runerækken, med et og samme Navn (*ér*¹⁾). Denne Rune betegnede dels den Vokal *e*, hvormed Runenavnet begyndte, dels den Consonant *r*, hvormed Runenavnet endte. Derimod var i den længere Rækkes Skrift Runen for *m* og Runen for *e* to aldeles forskellige Runer, hver paa sin Plads i Runerækken og hver med sit Navn (ags. *mon* og *eh*). At disse to forskellige Runer i en og samme Skrift skulde have en og samme Form, er en Forudsætning, der, saavidt jeg ser, ikke lader sig støtte ved nogen Analogi og som jeg derfor maa afvise.

4) Efter N. og K. er *wrta* første Person, = *worahto* paa Tune-Stenen, saa at *a* i Udlyden skal være opstaaet af *-o*, der ogsaa er bevaret i *tawido* paa Guldhornet og andensteds. Herimod gjør jeg følgende Indvending: Paa den Tid, da

1) Ogsaa Wimmer mener, at $\mathfrak{Y}$ i Betydning *e* og i Betydning *r* er en og samme Rune, men han formoder, at Navnet har været *elga*. Se herom her foran S. 133—135.

-o i svagt betonedede Endestavelser gik over til -a, brugtes, efter hvad vi maa slutte af de bevarede Indskrifter, ikke længer Runeformen < som Tegn for k.

Varnum-Stenen har **runor**, altsaa en oprindeligere Sprogform end **wrta** efter N.s og K.s Opfatning, men har for k **Y**, der er en mindre oprindelig Runeform end den paa Etelhem-Spænden forekommende. Førde-Indskriften har **aluko**, hvor o er bevaret, medens dette efter N. og K. skal være blevet til a i **wrta**, og alligevel har Førde-Indskriften for k **Y**, hvilket Tegn er opstaaet, og end ikke umiddelbart, af <, som Etelhem-Spænden har.

5) I **wrta** skal -a efter N. og K. være opstaaet af -ō. Men Indskrifterne synes at tale for, at ō i svagt betonedede Endestavelser endnu holdt sig paa den Tid, fra hvilken Etelhem-Indskriften efter Spændens Eiendommelighed maa være. Formen **runar** kjendes først fra Istaby-Stenen, og endnu Varnum-Stenen har **runor**. Desuden synes Forandring af ō til a i svagt betonedede Endestavelser at være omtrent samtidig med Synkope af ubetonet ä i Endestavelser. Men By-Indskriften, som jeg henfører til Midten af 7de Aarh., har endnu **eirilar hrorar**.

6) Noreen holder **erla** for samme Navn som glsv. *Jærle* (hvortil kunde have været føiet oldtysk *Erlo*). Men det er uvist, om -a i Nominativ af n-Stammer af Hankjøn har været samtidigt med -a i Præt. Indic. 1. Ps. sg. for ældre -o. **mwse** paa Krogsta-Stenen og **nsrbse** paa Fonnaas-Spænden, d. e. *Ingisarbiske*, synes mig at tale derimod.

Kock sammenligner **erla** med isl. *Sturla*. Men hvis **erla** var dannet som *Sturla*, kunde det vel ikke være afledet af et til *jarl* svarende Ord. Og hvoraf skulde det saa komme? Desuden er der intet Spor til et Mandsnavn, som i historisk Nordisk skulde hede *Jarla.

Efter at jeg har fremsat mine Indvendinger mod Noreens og Kocks Tolkning af Etelhem-Indskriften, skal jeg søge at imødegaa de Grunde, som har været fremsatte mod min Tolkning af Indskriften.

Efter Brate vækker det Betænelighed, at Spænden taler i første Person. Herimod anfører jeg følgende. Den engelske Runeindskrift paa en i Northumberland funden Spænde lyder: **gudr(i)d mec worh[t]e ælchfrith mec a[h]** „Gudrid mig gjorde, Ælchfrith mig eier“ (Stephens I, 386). Denne Indskrift findes ligesom Etelhem-Indskriften paa en Spænde; begge har samme Verbum for „gjorde“.

I en Gravskrift, som man har henført til Begyndelsen af 8de Aarh., ikke med Runer, fra Alnmouth i Northumberland, har man læst: . . . . **myredah meh wor[r]hte [hl]udwyy meh feg[de]** (Stephens I, 461 f.). Her har vi det samme Verbum med „mig“ som Object. En Fingerring har tildels med Runer den ags. Indskrift: **ædred mec ah eanred mec agrof**, se Stephens I, 463, hvor der anføres en anden engelsk Indskrift, som ligeledes lader Fingerringen tale i første Person. En Døbefont fra Bridekirk, Cumberland, har en Indskrift, dels med nordiske Runer af den kortere Række, dels med engelske Bogstaver. Den begynder: **rikarþ he me iwrokte** (Stephens I, 489—491). I senere nordiske Indskrifter er den samme Udtryksmaade, som Brate selv indrømmer, sædvanlig¹⁾. Et Skjold fra Sætersdalen har

¹⁾ Jfr. Abrahamson i Skandin. Museum 1803, II, 2, S. 54.

f. Ex. Indskriften: *kunnar gerfi mik hlhi a mik*. Særlig i gotlandske Indskrifter fra Middelalderen er det ofte Tilfældet, at den Gjenstand, paa hvilken Runerne findes, taler i første Person. F. Ex. *sihlaifir · amik*. Se Söderberg „Om några nyfunna gotländska runinskrifter“ i Lunds Univ. Årsskrift Tom. XXIV. Se ogsaa Lilj. R.-U. 1854, 1858. Denne Udtryksmaade tilhører ikke blot Middelalderen. Vi finde den bl. a. i gammelromerske Indskrifter, f. Ex. paa den Ficoroniske Cista: *novios plautios med romai fecid*.

Herefter finder jeg deri, at Spænden ved min Tolkning af Etelhem-Indskriften taler i første Person, ikke en Betænkelighed ved min Tolkning, men snarere en Støtte for denne.

Kock indvender, at det er betænkeligt at antage Udeladelsen af saamange Vokaler i Indskriften. Selv antager Kock, at *wrta* er graphisk Forkortning af *w(o)rta*. Men det kan vel ikke være mere betænkeligt at antage en consequent Gjennemførelse af denne Skrivemaade, at Vokaler udelades i Indlyd. Skrivemaaden *mrla* kan sammenstilles med *dnlo* paa Balingen-Spænden, d. e. *Danilo*. Jfr. S. 61 f., 109—112, 127, 129. Udeladelse af Vokaler i Indlyd er ogsaa i Indskrifter med den kortere Rækkes Runer ikke sjælden.

Noreen nævner som en Mulighed, at *w* i *wrta* kan betegne Vokalen *u*. Men Brugen af *w* som Vokaltegn synes ikke at have været samtidig med Runeformen *<* for *k*.

Kock indvender mod min Tolkning, at man vel snarere havde ventet en anden Ordstilling. Hertil svarer jeg: Det er vistnok sandsynligt, at Ordstillingen med Subject først, derpaa Object og endelig Verbum, som paa Einang-Stenen, var den sædvanlige i Urnordisk. Men der synes mig ikke at være noget paafaldende deri, at Objectet er blevet fremhævet ved at stilles først. Saaledes ags. *Mec féonda sum feore besnydede* Gaade 28 i Exeterbogen; *Mec se wæta wong . . . cende* Gaade 36. Oldnorsk: *þik Drótt of bar* Fas. II, 485. Disse Exempler er hentede fra Vers¹⁾. Digtene har her sandsynlig bevaret en Udtryksmaade, som tidligere var brugelig ogsaa i Prosa.

Endelig fremhæver Kock og med fuld Ret, at *a* i *wrta*, naar dette opfattes som 3. Ps., volder Vanskelighed, da Endelsen er *-e* i *wurte* paa Tjurkö-Bracteaten. Denne Vanskelighed synes mig ikke at være løst af Brate i Bezenb. Beitr. XI, 186 f. *-e* findes ogsaa i *orte* By, *sate* Gommor; jfr. Ödemotland. Jeg har tidligere formodet, at *wrta* med Hensyn til Slutningsvokal forholdt sig til *wurte*, *orte*, ligesom Nominativer paa *-a* af *n*-Stammer (*niuwila* o. s. v.) forholde sig til Nominativer paa *-e* (f. Ex. *mwse*, *daude*) og som *swestar* Opedal forholder sig til oldn. *syster*. Jeg formodede, at urnord. *a* i alle disse Former betegnede et meget høit *a*, som nærmede sig til *æ* og som var opstaaet af indogerm. *ē*. Imod denne Op-

¹⁾ Et Exempel fra en senere Runeindskrift er mindre sikkert. I Skandinavisk Museum 1803, II, 2, S. 59 (Lilj. R.-U. 1963) anføres følgende Runeindskrift, sandsynlig paa et Røgelsekar, fra Steenstrup Kirke, Sunds Herred, Svendborg Amt, Fyn: *Mik Jakop Rolut gorte*. Her er *Rolut* tydelig feillæst, snarest af *rauþ*, som Lilj. R.-U. 1959 har. Mulig har Indskriften gaaet rundt Karret og mulig skulde den læses: *iakop rauþ gorfe mik*.

fatning taler dog den Omstændighed, at *-e* i Præter. 3. Ps. optræder tidligere end i Nominativer af *n*-Stammer.

Men skulde ikke Gotlænderne Sprog engang kunne have været gotisk? Og kunde ikke *-a* i *wrta* = got. *wawrhta* være en gotlandsk Dialekteiendommelighed, som er bevaret fra den Tid? Se herom i det følgende.

I *wrta* er *h* faldt bort mellem *r* og *t*. I *wurte* Tjurkö og *orte* By ligesom i de historisk nordiske Former er *h* ligeledes faldt ud. Men ogsaa i Gotisk kan *h* paa lignende Maade falde ud: *uswaurts* 2 Kor. 9, 9; *drausnos* Joh. 6, 12, men andensteds *drauhsna*; *pairwakands* Luk. 6, 12; hos Vestgoterne skrives *Gisebertus*, *Sisebertus* af *bairhts*.

Navnet *mrla* forekommer hos Goterne som *Mērila* og vilde i urnord. Form hede **Mārila*. I urnordiske Indskrifter finde vi Navnene *frohila*, *niuwila*, *wiwila*, der er dannede paa samme Maade.

Hvis det Spørgsmaal, om *-a* i *wrta* er en i sin Oprindelse gotisk Dialekteiendommelighed, tør besvares med ja, saa bliver det tvivlsomt, om den ikke skrevne første Vokal i *mrla* har været som i gotisk eller som i urnordisk Sprog.

De 10 Runer, som i det foregaaende er nævnte, er skrevne mellem to Rammestreger. Efter Rune 10 følger endnu et Tegn, som bestaar af en ret Stav med to Kviste til høire ligesom Runen *a*. Den nedre Rammestreg, hvorpaa Indskriftens fleste Runer staa, er kun fortsat lidt til høire for Rune 10, men ikke saa langt som til 11te Tegn. Dettes Stav rækker et Stykke længere ned end nedre Rammestreg. Paa 11te Tegns Stav er der oppe til høire to nedad skraanende Kviste, af hvilke den øverste gaar ud fra den rette Stavs Top. Nederste Kvist er meget længere end øverste.

Prof. Axel Kock har i et Brev til mig af 9. Sept. 1887, skrevet efterat han havde seet Originalen, udtalt den Mening, at 11te Tegn er Runen *a* og at *aa* her betegner langt *ā*, som er opstaaet af *ō*. Jeg har ved Betragtning af Originalen faaet det Indtryk, at 11te Tegn snarest ikke er en Rune. Derfor syntes mig den Omstændighed at tale, at dette Tegn i Modsætning til de forudgaaende ikke staa paa Rammestregen og strækker sig længere ned end i Linje med denne. Ogsaa syntes Tegnets nederste Kvist i Forhold til øverste mig at være for lang til, at Tegnet med Rimelighed kunde ansees for en *a*-Rune. Jeg antog, at Tegnet snarest skulde opfattes som et Tegn, der afsluttede Indskriften, og at man med Wimmer (Runenschr. S. 169) kunde sammenligne, at Skääng-Indskriften ender med en ret Stav med en Knap paa, hvilket Tegn ikke synes at have nogen sproglig Betydning. Men jeg indrømmer Muligheden af, at 11te Tegn paa Etelhem-Spænden er Runen *a*.

Gotlands Indbyggere kaldte sig selv *Gutar*, Gen. *Guta* eller (ældre) *Gutna* (som er bevaret i *Gutnalþing*). De kaldtes af Svenskerne i Middelalderen *Gutar* eller *Gotar*, af Islænderne *Gotar*¹⁾.

¹⁾ I det følgende bruger jeg „gutnisk“, forkortet „gutn.“ om Sproget paa Gotland.

Formelt er dette Navn det samme som det, de sydeuropæiske, i Østgoter og Vestgoter (egentlig Visigoter) delte Goter bar.

Disse Goter optræder under dette Navn i Historien tidligst ved Weichsels nedre Løb, sandsynlig omtrent fra det Sted, hvor Bug falder i Weichsel, til Weichsels Munding¹⁾. Og det er at mærke, at Øen Gotland ligger lige i Nord for Weichsels Munding, uden at noget Land ligger imellem.

Finsk Sprog har, som Vilh. Thomsens Granskninger har godtgjort, fra Goter og Nordboer optaget en Mængde Laanord, navnlig Ord, som hentyde paa en høiere Cultur. Flere af disse Ord, og særlig af de ældste, er sikkert optagne fra Gotisk, ikke fra Nordisk, f. Ex. finsk *niekla neula* „Naal“ af got. *nēpla*, finsk *siekla seula* „Sold“ af got. **sēdl*, ældre **sēdla* = oldnorsk *sáld*. Efter Thomsen er disse Ord senest i 3dje Aarh. eft. Chr. gaaet over i Finsk, og dengang boede Finnerne saa temmelig samlet øst for den finske Bugt ved Ladoga-Sjøen og Onega-Sjøen.

Efter dette maa Goterne, som i de første Aarhundreder af vor Tidsregning stærkt paavirkede Finnerne, dengang sandsynlig have boet et godt Stykke op langs Østersøens østlige Kyst.

Vi finder altsaa Fastlandets Goter i den ældste Tid geographisk saa nær ved Gotland, at der paa Forhaand synes at være al Sandsynlighed for, at Gotlands Indbyggere hed *Gutar*, fordi de, da de fik dette Navn, hørte til samme Folk som Fastlandets *Gutar* eller Goter.

Naar norrøne Skalde bruge Ordet *gotar* og *gotnar* i Betydning „Mænd, Mennesker“, saa tør ikke dette opfattes saaledes, at de har bevaret en oprindelig appellativisk Betydning af Ordet. Det var tværtimod Folkenavnet *Gotar* Gen. *Gotna* „Goter“, der forekom i gamle heroiske Kvad, f. Ex. Hamöismál, som af senere Skalde blev overført fra disse Kvad, men i forandret, mere generel Betydning. Paa lignende Maade har Folkenavnet *Hreiðgotar* i Vaffr. 12, hvor det om Dagens Hest heder: *hesta bestr þykkvir hann með Hreiðgotum*, faaet en mere omfattende Betydning²⁾.

Hvis Gotlands Indbyggere oprindelig hørte til samme Folk som Fastlandets Goter, saa maa hine i de første Aarhundreder e. Chr., da der endnu boede Goter i Østersø-Egnene, have talt Gotisk og ikke Nordisk.

I det følgende antager jeg hypothetisk denne Forudsætning og søger at belyse dens Conseqvenser.

¹⁾ Tac. Germ. 43; Ptolem. 3, 5. Jfr. Zeuss Die Deutschen S. 135 f.; Müllenhoff Deutsche Alt. II, 3; 18 f.; Much i Sievers Beiträge XVII, 178 ff.

²⁾ Fastlandets Goter fortalte, efter hvad Jordanes beretter, at de paa Skibe var komne *ex Scandza insula*. Hvad enten man i denne Fortælling vil finde et historisk Minde eller ikke, synes den at tale for gamle Forbindelser mellem Fastlandets Goter og Folkene i de nordiske Farvande. Men den afgiver derved dog kun svag Støtte for den Opfatning, at Gotlands *Gutar* oprindelig har hørt til samme Folk som Fastlandets Folk af samme Navn.

Gutasaga Kap. 1 har et fuldstændig uhistorisk Sagn om, at en Del af Gotlands Befolkning i hedensk Tid udvandrede og endelig kom til Grækenland; „der bo de endnu, og endnu har de noget af vort Maal“. Dette Sagn synes at tyde paa, at Gotlændinger i Middelalderen mente, at de hørte til samme Folk som Sydeuropas Goter. Herpaa lægger jeg dog ingen Vægt.

Norges Indskrifter med de ældre Runer.

I tredje Aarhundred e. Chr. er Østersøegnenes Goter paa Vandring syd-
over. Lidt efter lidt forsvinde Goter ganske fra Østersøegnene. Gotlands Ind-
byggere adskilles derved fra sine Stammefrænder paa Fastlandet. Derimod knytter,
eftersom Tiden gaar, Samfærsel, Handel, Politik og Religion flere og stærkere
Baand mellem Gotlænderne og Svenskerne samt andre nordiske Stammer¹⁾.
Heraf er den naturlige Følge den, at Gotlands Sprog bliver forandret fra gotisk
til nordisk, skandinavisk, svensk. Paa lignende Maade bliver af analoge Grunde
Sproget i Skaane i vor Tid mere og mere forandret fra dansk til svensk, Sproget
i Baahus-Len mere og mere forandret fra norsk til svensk.

Den formodede Overgang af Gotlands Sprog fra gotisk til nordisk maa i
høi Grad være bleven lettet derved, at Gotisk og Nordisk afveg forholdsvis lidet
fra hinanden dengang, da *Gutar* paa Gotland blev isolerede fra Goterne paa
Fastlandet.

Naar vi se bort fra de ganske korte Indskrifter²⁾ paa et Par Bracteater
(Steph. Nr. 72 og 73), ved hvilke vi ikke kan vide, om de er arbejdede paa Øen
selv, er fra Tiden før Vikingeperioden den af 3 Ord bestaaende Indskrift paa
Etelhem-Spænden det eneste Sprogmindesmærke fra Gotland. Montelius sætter
denne Spænde, der med Sandsynlighed tør ansees for gotlandsk Arbejde, til 5te
Aarh. eller senest til Tiden omkring 500; andre Archæologer sætte den ikke saa
lidet senere. Jeg har fremhævet den Mulighed, at *-a* i *wrta* „gjorde“ paa denne
Spænde adskiller denne Indskrifts Sprogform fra Nordisk og knytter den til Gotisk.

De ældste gotlandske Sprogmindesmærker, som tilhøre den historiske
Tid, er fra 10de Aarhundred: Runeindskrifterne fra Tjängvide (Runverser 152) og
Pilgård (Runverser 161). I disse er Sproget afgjort rent nordisk og ikke gotisk.

Det gutniske Sprog, som vi lærer at kjende af senere Runeindskrifter og af
Gotlandsloven med Gutasaga, er et rent nordisk Sprog, særlig beslægtet med
Svensk, dog stærkt afvigende fra Svensk paa Fastlandet, saaledes som dette frem-
træder i alle Optegnelser fra Middelalderen. Og ligetil Nutiden har Gotlands Maal
havt en ganske eiendommelig Udvikling³⁾.

Mine Bemærkninger i det foregaaende maa naturlig vække det Spørgsmaal,
om Gotlands nordiske Sprog i den historiske Tid støtter den Formodning, at Øens
Indbyggere i de første Aarhundreder eft. Chr. talte Gotisk, ikke Nordisk. Dette
Spørgsmaal kan jeg ikke fyldestgjørende besvare, og de følgende løsrevne Bemær-
ninger skal kun gjælde som en Opfordring ligeoverfor svenske Sproggranskere,
som kjende Gotlands Sprog og navnlig dets Ordforraad bedre, end det efter trykte
Kilder kan kjendes, til at have sin Opmærksomhed henvendt paa dette Spørgsmaal
og til at bringe det nærmere til sin Afgjørelse.

Gotlandsmaalets Ordforraad har meget eiendommeligt, og deriblandt nogle
Ord, som med Rimelighed synes at kunne være bevarede fra en gotisk Sprog-
periode.

Nygutn. *skurü* og *sküürü* f. „Spade, Skovl“ har, saavidt jeg véd, intet

¹⁾ Jfr. H. Hildebrand „Svenska folket under hedna tiden“ 2 S. 204 f.

²⁾ Den ene indeholder et Mandsnavn paa *-R*.

³⁾ Jfr. Lundell „Om de svenska folkmålen“ S. 16.

tilsvarende i andre nordiske Sprogarter. *skurä* svarer nøiagtig til got. *skaurō* i *winfiskaurō* „Kasteskovl“ (Säve). Ogsaa i Oht. findes *scora* f. „Skovl, Spade“, der endnu er bevaret i schwab. *schore*.

Rietz anfører fra Gotland *lukarna-staki* m. „Ljusstake“. Dette kan, hvis det er rigtigt, vel med Hensyn til sit første Led ikke skilles fra got. *lukarna-stafa*¹⁾, som betyder det samme (*λυχνία*). Jeg finder ikke hint Ord i andre nordiske Sprogarter²⁾. Det er sandsynligt, at gut. *lukarr* n. „liten eld“, hvoraf *lukra*, *lukkra* „smått brinna“ er afledet, ligeledes hører til got. *lukarn* n. Lygte (*λύχνος*). Dette got. *lukarn* er et Laanord fra den vulgær-latinske Form *lucarna* (Schuchardt Vocabulum I, 209 f.) = class.-lat. *lucerna*. Goterne maa have optaget dette Ord, da de, efter at have forladt sine Boliger ved Østersøen, i sydligere Egne kom i Berørelse med den romerske Cultur. Hvis nu det samme Ord gjenfindes i gut. *lukarna-staki*, skulde dette synes at vise, at Goterne, efter at Hovedmassen af dem var dragen sydpaa, endnu nogen Tid tildels vedligeholdt Forbindelser med Goterne paa Gotland, vel snarest gennem Stammefrænder, som var blevne tilbage ved Østersøens Kyst.

Nygutn. *blöjnä* „bli mildt väder“, som forudsætter ældre **bljna*, sammenstiller Säve med det ensbetydende isl. *hljna*³⁾; men herved forklares ikke *b. blöjnä* synes at være opstaaet af **bi-hljna* og at indeholde Præfixet *bi-*, der ofte forekommer i Gotisk, f. Ex. i *biauknan* „tiltage“. Uagtet dette Præfix vistnok engang ogsaa har været nordisk, synes det, bortset fra enkelte Spor, at være forsvundet saa tidlig i Nordisk, at det bliver sandsynligere, dets Forekomst i nygutn. *blöjnä* skyldes Indflydelse fra Øens tidligere gotiske Sprog. I Nygutn. bruges Præpositionen *bej*, *bi*, f. Ex. *bej ilingum* „skiftevis“, *bi böjum* „byvis“; men denne Præposition, som ikke forekommer i Gotlandsloven, er vistnok laant fra Nedertysk.

Glgutn. *ver* „Læbe“ Gotl.l. 19, 16 synes at være forskjelligt fra oldnorsk *vorr* Fl. *varrar*, jfr. sv. Dial. (Halland) *varkula* „Fraade for Læberne“. Derimod synes glgutn. *ver* at svare til det Stammeord, hvis Deminutiv got. *wairilo* „Læbe“ er; jfr. glfris. *were* „Læbe“.

I Gutasaga 4 mod Slutningen heder det: *af þaim briscaþus kirchiur allar .j. gutlandi*, hvilket Schlyter oversætter „af dem föröktes alla kyrkor på Gotland“. Efter Säve (Gutn. Urk. XXVI f.) er *briska* samme Ord som got. *wrisqan*, der forekommer i *gawrisqand* Luc. 8, 14 *τελεσφοροῦσιν* (bære Frugt), thi Nygutn. har *br* af *wr* i flere Ord. Denne Forklaring er maaské rigtig, og da fortjener det Opmærksomhed, at Verbet alene har holdt sig i Gotisk og i Gutnisk, medens der ellers i Nordisk kun forekommer Afledninger deraf, f. Ex. oldnorsk *roskinn*. Dog forstaar jeg ikke, hvorfor det intransitive *wrisqan* skulde i *briscaþus* have faaet reflexiv Form. Regler for Ordafledning synes ikke at tilstede at forstaa *briska* som et af *wrisqan* afledet svagt transitivt Verbum.

1) Men *a* kan i Enden af første Led af *lukarna-staki* ikke være det samme som i Enden af første Led af got. *lukarna-stafa*.

2) Fra Bleking og Skaane anføres *loka'n* f. „utbygge på taket för at skaffa ljus åt vinden“, men dette afviger i Betydning og hører til fransk *lucarne* „Tagvindu“.

3) Det af Rietz nævnte „fn. *bljna*“ eksisterer ikke.

Ross (Norsk Ordbog) har *briska* „brede ud“, der adskilles fra *breiska*. Hvis *briska* staar i Aflydsforhold til on. *breidr*, kunde gutn. *briska* være samme Ord.

Til denne Opfatning synes af *þaim* at passe bedre: „fra dem udbredte Kirker sig“. Men hvad enten *briscapus* opfattes som „forøgedes i Antal“ eller som „udbredte sig“, forstaar jeg ikke Betydningen af Nom. pl. fem. *allar* i den nævnte Sætning. Jeg formoder derfor, at *allar* her er Adverbium og betyder „overalt“. Herved faa vi en Overensstemmelse med Gotisk, der ikke blot som Nordisk har enstavelses Adverbier paa *-r þar, hvar, her*, men ogsaa tostavelser: *aljar* „andensteds“, *jainar*, „hist“, og som derfor vist har havt *allar „overalt“, der har forholdt sig til *allaþrō* „fra alle Sider“ som *aljar* til *aljaþrō*.

Nogle Ord, som er fælles for Gotlands-Sproget og andre nordiske Sprog, har i Gutnisk en Betydning, som afviger fra Betydningen af de tilsvarende Ord ellers i Nordisk, men som stemmer overens med vedkommende Ords Betydning i Gotisk.

lamb betyder i Glgutn. og Nygutn. „et Faar“, medens det tilsvarende Ord overalt ellers i Norden betyder „Lam“. Derimod betyder got. *lamb* „Faar“. Ligesaa finsk *lammas* Gen. *lampaan*, der vel er laant fra Østgermansk.

Oldnorsk *sverfa* (*svarf*) betyder „file“. En beslægtet Betydning af Verbet forudsættes af *svarv* „den sneda och plana slipningen, som bildar eggen på eggjärn“ i Helsingland. I nynorske Dialekter er *sverva* (*svarv*) „hvirvle“, og samme Betydning spores i flere svenske Afledninger. I Oldnorsk kan *svarf* betyde „Tummel, Voldsomhed, Rov“ (jfr. *polotasvarf*), og gammelsvensk *suarf* findes brugt om „det at noget stryger med eller bortrives“ i Sammensætninger i Östgötalagen. Jfr. Tamm i Uppsalastudier S. 34 f. Men paa Gotland betyder *svärva av* (der synes at bøies svagt) „tørre af, stryge af“. Med denne Betydning finder jeg ikke Verbet i nogen anden nordisk Sprogart. Men det gotlandske Ord slutter sig til got. *afswairban* „stryge af“ (*ἐξαιλεῖν, ἐκμάσσειν*). Ogsaa i vestgermanske Sprog findes Ordet: oht. osaks. *swerban* „tørre af“.

Nygutn. *jäul-rakä* „vedtrafve, ämnad till bränsle öfver julen“, *tillrakä* „vedtraf“ slutter sig i Betydning nærmere til got. *rikan* „ophobe, stable op“ end andre nordiske Afledninger af samme Rod.

Her kan mærkes, at Gutnisk har optaget enkelte Ord fra de baltiske Sprog. Dette taler kanské noget (om end ikke afgjørende) for den Opfatning, at Gotlands Beboere engang var et Led af det samme gotiske Folk som det, der var de baltiske Folks Naboer ved Østersøen.

Nygutn. *mausä* „Flue“; jfr. lett. *musa*, lit. *musé*, preuss. *muso*. Man skulde vente gutn. *mäusä*. Glgutn. *kletī* n. „Madbod, Forraadshus“ Gotlandsloven 10, 20 er laant fra litau. *klėtis* „Forraadshus“, lett. *klēts* (Säve Gutn. Urkund. S. XXX). Säve formoder, at sidstnævnte Ord er kommet til Gotland fra Estsvenskerne; men hos disse er det, saavidt jeg véd, ikke paavist.

I Forbindelse med de i det foregaaende nævnte gutniske Ord vil jeg anføre et Navn. I Gutasaga Kap. 3 kaldes den Gotlænding, som først lod sig kristne af Olav den hellige, *Ormica*. Endelsen *-a* i dette Navn kunde vistnok, som Rydqvist II, 266 og A. Kock (Skandin. Archiv S. 5 og 7) gjør, sammenstilles med

-a i *Órækja* (hvilket Navn ogsaa har været svensk) og *Sturla*. Men et Suffix, som i Nominativ har Formen *-ika*, kan, saavidt jeg véd, ingensteds paavises i nordiske Mandsnavne. I *Ormica* synes *i* at stride mod de i nordiske Sprog gjældende Regler for Vokalsynkope. Mandsnavnet *Ormica* er mig ogsaa ved det ikke omlydte *o* som ægte nordisk uforklarligt. Man kunde formode, at vi i *Ormica* havde et gotisk Navn bevaret, som i Wulfilas Sprogform vilde hede *Waurmika. I gotiske Mandsnavne er nemlig *-ika* en sædvanlig Endelse. Saaledes østgot. *Mirica*, *Gevica*, *Ar dica* eller *Ardeca*, jfr. *Tzalico* og *Wereca*. Se Wrede Sprache der Ostgoten. Vestgot. *Adica*, *Egica*.

Men Navnet *Ormica* maatte ved denne Opfatning forudsætte, at gotisk Sprog havde holdt sig i enkelte Egne af Gotland, efter at Loven om Vokalsynkope var trængt igjennem i Nordisk. Thi ellers maatte vel *Ormica* som de oprindeligt nordiske Ord være blevet ændret efter Loven om Vokalsynkope. Men denne Forudsætning synes altfor betænkelig.

Jeg finder derfor en anden Opfatning af *Ormica* sandsynlig. Kock (Skand. Arch. S. 14 f.) nævner ikke faa i Sverige forekommende Mandsnavne paa *-ika*, *-eka*, som er af nedertysk Oprindelse: *Kønika*, *Lydec(h)a*, *Hænika*, *Tideka* og flere. Jeg formoder, at den første Kristne paa Gotland til sit Navn, som begyndte med *Orm-*, i senere Tid af Sagnet har faaet føiet Endelsen *-ika* ved Indflydelse fra fremmede Navne, der var dannede som *Lydecha*¹⁾.

Naar vi betragte Gotlandsmaalets Lydlære, vil vi finde det at være rent nordisk. De gutniske Former kan føres tilbage til samme Urformer som de andre nordiske Sprogs Former. Men med Hensyn til Vokalerne staa dog de gutniske Former i flere Henseender nærmere ved de gotiske end Formerne i nogen anden nordisk Sprogart. Dette synes, naar det sammenstilles med, hvad jeg i det foregaaende har anført, neppe at kunne være tilfældigt. Skulde det ikke kunne forklares saa, at den svenske Sprogart, som udviklede sig paa Gotland, fik sin eendommelige Nuance under Indflydelse fra det gotiske Sprog, som taltes paa Øen før det nordiske²⁾?

Glgutn. *i* svarer ofte til oldnorsk kort *e* (Söderberg Forngutn. Ijudl. § 4), f. Ex. *nīpan* = on. *nedan*, *mīpan* = on. *meðan*. Dette beviser ei, at der er et gotisk, ikke nordisk Element i Gutnisk. Thi glsv. Haandskrifter fra andre svenske Landskaber har *nīpan*, *midhal*, se Rydqvist VI. Men Gutnisk gaar videre i Brugen af *i* end nogen anden svensk Sprogart. Den har saaledes *ix*, *ir*³⁾, 3. Ps. sg.

1) Ved flere gotlandske Personnavne er det vanskeligt at adskille Navne, som oprindeligt kan have været gotiske, fra senere Laan fra Nedertysk. Genetiver af mange gotlandske Personnavne er bevarede som Stedsnavne. I Stedsnavnet *Amlings* ligger det nær at søge en Afledning af det østgotiske Navn *Amal*, hvoraf *Amelung* er afledet. Men dette bliver uvist, saa længe man ikke kjender Stedsnavnets gamle Form.

2) Som Analogi kan f. Ex. nævnes, at Dialekten i Sørbygden i Baahuslen, som tidligere hørte til Norge, har bevaret *ū* i Overensstemmelse med Norsk, hvor Svensk har *ō*, f. Ex. *bū* = svensk *bō*, oldnorsk *bua* (Axel Kock Indogerm. Forsch. II, 336 f.).

3) Plur. *iru*. Efter Kock (Arkiv VI, 224) er gutn. *ir* den lydrette Form, som ellers i Nordisk er bleven forandret til *er* ved Indflydelse fra Flertalsformen *eru*. Herimod synes den Omstændighed at tale, at *er* i Oldisl. umiddelbart afløser den ældre Form *es*, saa at en Form *ir* her aldrig kan have været brugt. Paa den anden Side kan for Kocks Mening anføres *sir* paa Kinneved-Stenen (her foran S. 129 f.) „denne“, der er opstaaet af *se* ved Tilføielse af Nominativsmærket *-r*.

= oldnorsk *er*, Præpos. *miþ* = on. *með*. Er det da ikke muligt, at vi her har en Eftervirkning af det gotiske Sprog, som engang taltes paa Øen? I Gotisk svarer i Betydning til de nævnte Former *is*, *miþ*, *miþþan*. Til oldnorsk *é* af *ēwa* = got. *iu* svarer glgutn. langt *i*, f. Ex. *kni* Knæ. Gutnisk deler overhoved med Gotisk en Tendens til Overgang fra mere aabne Vokallyd til mere lukte. Ligesom i Gutnisk svarer vistnok ogsaa i danske og i andre svenske Sprogarter *u* ofte til oldnorsk kort *o*. Men heller ikke her staar nogen nordisk Sprogart saa nær ved Gotisk som Gutnisk. Glgutn. har ikke kort *o*, men overalt *u* undtagen foran anteconsonantisk *r*. Denne Lydregel afviger fra den gotiske kun deri, at Glgutn. har *u* foran antevocalisk *r*, medens Gotisk her har *au*, d. e. *o*. Naar gutn. langt *y* svarer til oldnord. langt *ø* (gutn. *bryþr* Brødre), saa er Forandringen her gaaet i samme Retning som i Krimgot., hvor *u* svarer til got. langt *o* (*bruder* Broder).

Gutnisk anvender sjældnere en af *u* og *v* foraarsaget Omlyd og staar derved nærmere ved Gotisk end nogen anden nordisk Sprogart. Saaledes heder „hugge“ i Glgutn. *hagga*, medens første Stavelses Vokal i alle andre nordiske Sprogarter er omlydt ved *v*-Omlyd. Ordet findes ikke i Levningerne af Wulfilas Bibeloversættelse, men maa i Gotisk have lydt **haggwan*.

Den gutniske Form for Adjectivet „høi“ fjærner sig fra Ordets Former i alle andre nordiske Sprogarter derved, at Glgutn. her har Diphthongen *au* ogsaa, hvor *g* ikke følger efter: *haur* m., *hau* f., *haut* n. Det er neppe tilfældigt, at Gutnisk ogsaa her mest af alle nordiske Sprogarter nærmer sig til Gotisk, som har *hauhs* m. *hauha* f., *hauhata* n.

Hvad jeg her har sammenstillet som formentlige Spor af et paa Gotland engang talt gotisk Sprog, er dog kun Enkeltheder, der for en stor Del tilsteder en anden Forklaring. Derfor fremsætter jeg kun som et til svenske Sproggranskere rettet Spørgsmaal den Opfatning, at der paa Gotland engang har været talt gotisk Sprog.